

ÇEVRESEL SORUNLARA KARŞI BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DÜŞÜNCESİ*

Rıdvan KARALAR**
Hakan KİRACI***

Özet: Günümüzde sergilenen tüketim kalıplarının olası ekolojik etkilerinin altının çizildiği Brundtland Raporu'ndan beri, aşırı tüketim, sürdürülemez tüketim kalıpları, sürdürülebilir tüketim kavramı ve sürdürülebilir tüketim kalıplarını sergilemenin gerekliliği akademik ve politik alanda sıkça tartışılmaktadır. Ayrıca, gezegenimizi kurtarabilmek için var olan tüketim düzeyini düşürmenin ve tüketim davranışlarını daha sürdürülebilir bir biçime dönüştürmenin gerekliliğine değinilmektedir. Bu çalışmada, sürdürülebilir tüketim kavramı ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Çalışmada, ilk olarak literatürde yer alan pek çok sürdürülebilir tüketim tanımına yer verilmiş, daha sonra sürdürülebilir tüketimin kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak da, sürdürülebilir tüketim düşüncesinin paydaşları ve sürdürülebilir tüketimin eksiklik ve zayıflıklarına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, ekoloji, sürdürülebilir gelişme, sürdürülebilir pazarlama, sürdürülebilir tüketim

SUSTAINABLE CONSUMPTION NOTION AS A SOLUTION TO ECOLOGICAL PROBLEMS

Abstract: Excessive consumption, unsustainable consumption pattern, sustainable consumption concept and requirement of exposing the sustainable consumption pattern are being discussed in academic and policy area since Brundtland Report which highlighted the environmental implications of contemporary consumption pattern. Besides, it was mentioned the reducing material consumption level and transforming the behavior to more sustainable consumption behavior in order to save the planet. In this study, sustainable consumption concept was broadly explained. At first, it was given place to a lot of definitions of sustainable consumption, then scope of sustainable consumption notion was mentioned and finally, given place to stakeholders and deficiencies of sustainable consumption.

Keywords: Sustainability, ecology, sustainable development, sustainable marketing, sustainable consumption

GİRİŞ

İlk tohumları sanayileşme süreci ile atılarak kurulan bugünkü ekonomik sistemler, sınırsız ekonomik büyümeyi ve refah artışını amaçlamışlardır. Ayrıca, bu amaçları gerçekleştirme uğruna, dünyanın kaynaklarının kayıtsızca tüketilmesini ve yüksek miktarda atık üretilmesini sağlamışlardır. Bu sistemlerin öngördüğü ekonomik büyüme hevesi, özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısında etkisini giderek hissettirerek pek çok ekolojik sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan bu süreçte nüfus artışı, küreselleşme ve bireylerin yaşam kalitelerinin yükselmesi de etkili olan öğeler arasında yer almıştır.

1970'lere kadar çevre konusuna yeterli düzeyde önem vermeyen insanoğlunun, ekolojik sorunların giderek şiddetlenmesiyle birlikte 1970'li yılların başından itibaren söz konusu sorunları fark etmeye başladığı görülmüştür. Bu dönemde yayımlanan kitaplar ve uluslararası düzeyde düzenlenen toplantılarla, var olan ekonomik sistem sorgulanmış, ekolojik sistemin işleyişini bozmayan yeni bir ekonomik sistemin geliştirilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Söz gelimi, 1972 yılında İsveç'in başkenti Stockholm'de BM Çevre ve Kalkınma Konferansında "tek bir

*Bu çalışma, "Tüketicilerin Bireysel Değerlerinin Sürdürülebilir Tüketim Davranışıyla İlişkisi ve Sınıf Öğretmenleri Üzerinde Bir Araştırma" isimli doktora tezinden uyarlanmıştır.

** Prof.Dr. Yaşar Üniversitesi

*** Yrd.Doç.Dr. Dumlupınar Üniversitesi

dünyamız var” görüşü benimsenmiş, 1987 yılında hazırlanan Brundtland Raporunda ise sürdürülebilir gelişme düşüncesi tanımlanmıştır.

Sürdürülebilir gelişme, ekonomik gelişmenin sürdürülebilirlik sınırları içerisinde sağlanmasını öngören bir modeldir. Bir başka deyişle sürdürülebilir gelişme, ekonomik büyüme ile ekolojik dengeyi birlikte ele almakta, gelecek kuşakların gereksinimlerini gidermelerini tehlikeye atmadan bugünkü gereksinimlerin karşılanmasına özen göstermektedir. Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tanımına bakıldığında, gelecek kuşakların ve çevrenin bir paydaş olarak ele alındığı, alınacak kararların bu paydaşlar üzerinde olumsuz etkilerinin göz önünde tutulduğu görülmektedir.

Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin yaşama geçirilmesinde, özellikle BM önderliğinde yapılan çalışmalar öne çıkmaktadır. BM Çevre ve Kalkınma Programı (UNDEP) ve Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun (WCED) kurulması, 1987 yılında hazırlanan Brundtland Raporu, 1992 yılında düzenlenen Rio Zirvesi ve 2002 yılında düzenlenen Johannesburg Zirvesi bu çalışmalardan kimileridir.

Sürdürülebilir gelişme sürecinin başarıya ulaşabilmesi için, pazarlama ve tüketim eylemlerinin de aralarında yer aldığı pek çok eylemin gözden geçirilmesi ve bu eylemlerin sürdürülebilir gelişmeyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tüketim alanına yansımaları, “sürdürülebilir tüketim” düşüncesidir. Özellikle gelişmiş ülkelerde son yıllarda tüketim düzeyinin sürekli yükselmesi, doğal kaynakların tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ortaya çıkararak, tüketimin çevresel etkilerinin sorgulanmasını gerektirmiş ve var olan tüketim davranışlarının sürdürülebilir tüketim davranışlarına dönüştürülmesi sık sık dile getirilmiştir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DÜŞÜNCESİNİ ORTAYA ÇIKARAN GELİŞMELER

İnsanoğulunun tüketim davranışlarının, doğrudan ya da dolaylı olarak CO₂ salınımı, biyolojik çeşitliliğin azaltılması, küresel ısınmaya neden olma, doğal kaynakları tüketme gibi çok sayıda çevresel etkileri olmaktadır. Söz konusu etkiler son yıllarda yoğun biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaya başlanmasında, başta nüfus artışı ve hızlı bir ekonomik gelişmenin yaşanması olmak üzere çok sayıda etken rol oynamaktadır. Bu etkenlerden kimileri şunlardır:

- Küreselleşme ve yarattığı ölçek ekonomisi,
- Ürün fiyat düzeylerinin düşmesi,
- Kültürel değişimler (kentleşme, kadınların iş yaşamına girmesi vb.)
- Bireylerin yaşam kalitesinin yükselmesi,
- Çevresel sorunların gün yüzüne çıkması.

Dünya ticaretinin 2020’li yıllarda günümüzdeki 12 trilyon dolar düzeyinden 32 trilyon dolara çıkarak daha fazla zenginlik ve refah yaratmasının yanı sıra bu ticaretin yol açtığı çevresel sorunların da giderek artış göstermesi beklenmektedir. Kuşkusuz bu artışa nüfusun yükselmesi de destek olacaktır. BM Ekonomi ve Sosyal İşler Dairesi’nin (DESA) 2006 istatistiklerine dayanarak yayımladığı raporda, önümüzdeki 43 yılda dünya nüfusunun 2,5 milyar artarak, 6,7 milyardan 9,2 milyara ulaşabileceği öngörülmektedir¹. Hızlı nüfus artışının, oluşan tüketim düzeyi üzerinde önemli ölçüde etkileri olabileceği düşünülmeyle beraber; bu etkinin sınırlı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Söz gelimi, 1850-1970 yılları arasında dünya nüfusu üç kattan fazla artış göstermesine karşın, enerji tüketimi oniki kat artış göstermiştir (Sawin, 2004:26). 1965-1995 yılları arasında ise; dünya nüfusu yaklaşık % 70, kağıt tüketimi % 300’den fazla, deniz ürünleri tüketimi % 160 ve su tüketimi % 400’ün üzerinde artış göstermiştir (Princen vd., 2002:6-7). Bu bilgiler, nüfus artışının yükselen tüketim düzeyi üzerinde sınırlı etkisi olduğunu göstermektedir.

72,9 milyona ulaşan nüfusuyla dünyada 17. sırada yer alan ülkemizin nüfusunun, 2025’de 90,2 milyona, 2050 yılında nüfusu 100,8 milyona çıkması beklenmektedir. 2050 yılında, şu anda kendisinden daha fazla nüfusa sahip Japonya ve Almanya’yı geride bırakabileceği öngörülmektedir². Ayrıca Türkiye’nin, 2004-2020 dönemindeki yıllık yüzde 1,2

¹ <http://www.ntvmsnbc.com/news/402658.asp> 08.06.2007.

² www.ntvmsnbc.com/news/392667.asp 08.06.2007.

oranındaki nüfus artış hızıyla, nüfusu en hızlı artan üç ülkeden (Hindistan ve İrlanda'nın yanında) biri haline geleceği ifade edilmektedir³.

1950'den beri imzalanmış sekiz uluslararası ticaret anlaşması, dünya çapında ekonomik büyümenin en önemli etkenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme sonucu ortaya çıkan yaşam biçimindeki gelişmeler ve refah artışı, olumlu sonuçlar doğurabildiği gibi, olumsuzlukları da beraberlerinde getirmektedir. Küreselleşen dünyada yer alan başta çok uluslu işletmelerin sınır ötesi ucuz işçilikten yararlanmaları, üretimde kullandıkları hammadde ve malzemenin fiyat düzeyinin ve taşımacılık maliyetlerinin düşmesi, ürün fiyat düzeylerinin düşmesine bu da tüketim düzeyinin yükselmesine yol açmıştır. Söz gelimi, elektrikli ev aletleri ve elektronik cihazlar (TV, bilgisayar, DVD vb.) hemen her evde birden fazla sayıda bulunur duruma gelmiştir.

Sürdürülebilir tüketim olgusunun tartışılmaya başlanmasında kuşkusuz yaşanan çevresel sorunların önemli bir payı vardır. Çevre kirliliğinin artması, su ve gıda konusunda kıtlık belirtilerinin ortaya çıkması, küresel ısınma sorunun giderek hissedilmeye başlanması ve ozon tabakasındaki deliğin yol açtığı sorunlar sürdürülebilir tüketim davranışlarının gerekliliğini göstermektedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM KAVRAMI

Sürdürülebilir tüketim kavramının tanımlanması, sürdürülebilir tüketim hareketinin yaygınlaşmasında oldukça önemli bir role sahiptir. Yazına bakıldığında, sürdürülebilir tüketime ilişkin çok sayıda tanıma rastlanmaktadır. Kimileri, sürdürülebilir tüketimi tanımlarken kimileri ise sürdürülebilir tüketim ve üretimi (STÜ) bir bütün olarak tanımlamaktadır. Bu kavramlara ilişkin yapılmış olan tanımlar, izleyen satırlarda verilmektedir.

Kısaca, sürdürülebilir tüketim, “öbür tüketim davranışlarına oranla çevresel etkileri oldukça az olan tüketim davranışı biçimidir” (Paavola, 2001:228).

Norveç Çevre Bakanlığı (1994) tarafından yapılan ve OECD (2002) raporunda yayınlanan tanımlamaya göre sürdürülebilir tüketim, gelecek kuşakların gereksinimlerini dikkate alarak, yaşam döngüsü bakışıyla doğal kaynakların, toksik maddelerin, atık salınımlarının ve çevreyi kirletici maddelerin kullanımını en aza indirgerken temel gereksinimleri karşılayan ve daha iyi bir yaşam kalitesi sunan malların ve hizmetlerin kullanımudur (Seyfang, 2004:324). 1994 yılında Norveç Çevre Bakanlığı tarafından yapılan sürdürülebilir tüketim tanımına bakıldığında, sürdürülebilirliğin ekonomi, toplum ve çevre olmak üzere üç sac ayağı olduğunu göstermektedir⁴. Sosyallik unsuru nesiller içindeki ve arasındaki eşitlikliğin yanı sıra tüketicinin korunmasıyla ilgilidir.

2003 yılında, İngiltere hükümetinin DEFRA (Department for Environment, Food and Rural Affairs) biriminin, sürdürülebilir üretim ve tüketime ilişkin stratejilerin yer aldığı raporda sürdürülebilir tüketim; “şu anki ve gelecek kuşağın gereksinim ve isteklerini daha iyi bir yaşam kalitesine ulaştıracak biçimde karşılayan ve küresel eko-sistemin sınırlarına saygı gösterilerek yapılan ekonomik ve toplumsal gelişme” olarak tanımlamıştır (DEFRA, 2003:10).

Sürdürülebilir tüketim davranışı, sürdürülebilirliğe ilişkin üç temel amaç olan kaynak kullanımını, atıkları ve kirliliği azaltmaya hizmet eden davranışlar olarak tanımlanabilir (Williams ve Dair, 2007:162).

Sürdürülebilir tüketim, satın alma karar sürecinde sosyal ve çevresel kaygıları güden ve pazarı dönüştürebilecek etkiye sahip yeşil ve etik tüketiciler tarafından, öbürlerine göre daha verimli bir biçimde üretilmiş malların tüketilmesidir (Seyfang, 2005:294).

Sürdürülebilir tüketim, hem tüketicileri hem de politik karar organlarında yer alanları güçlü araçlarla ikna etmeye dayanan bir olgudur (Veenhoven, 2004:1-2).

Sürdürülebilir tüketim, endüstriyel üretimin neden olduğu ekolojik sorunlara bir çözüm oluşturma arayışında olan bir söylemdir (Dolan, 2002:170).

³ www.ntvmsnbc.com/news/385593.asp 08.06.2007.

⁴ http://reports.tr.eea.europa.eu/state_of_environment_report_2007_1/tr/TR-SCP-chapter-final-web.pdf 13.08.2008.

Sürdürülebilir tüketim, doğal kaynaklara aşırı yüklenmeden ve çevreyi yok etmeden, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama olanaklarını da göz önünde bulundurarak bugünkü gereksinimlerimizi karşılama biçimidir (Mortensen, 2006:142).

Sürdürülebilir tüketim, ekonomik sektörlerin her birine –özel, kamu, devlet –benzersiz biçimde meydan okumaktadır. Hanehalkı düzeyinde düşünüldüğünde, kısa erimde daha az satın alma, sonunda yaşam biçiminde önemli değişiklikler yapma anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, insanların şu anki davranışlarını değiştirmeye ya da onlardan vazgeçmeye istekli olup olmadığı sorusu akla gelmektedir (Kong ve Diğerleri, 2002:109)

İş ve endüstri sektörüne göre sürdürülebilir tüketim; arz zincirini “zenginleştirmek”, daha çevre dostu ya da ekonomik ve etkili ürünler üretme ve tüketiciyi reklam, pazar ve ürün konularında bilgilendirmek anlamına gelmektedir (Kong ve Diğerleri, 2002:109). Ancak, bu adımları atmak için gerekli özendirilmelerin neler olacağı ortaya konulmalıdır. Söz gelimi; devlet açısından sürdürülebilir tüketim, politik araçları kullanarak özel ve kamu sektörlerini sürdürülebilir üretim ve tüketime özendirme anlamına gelmektedir. Bu noktada, varolan sorunun problem ortak bir çözüm gerektirdiği ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, sürdürülebilir tüketimin tüm paydaşları, günümüzün tüketim eğilimleri sorunuyla baş edebilecek, uygulanabilir stratejiler geliştirmede birlikte hareket etmelidir.

Sürdürülebilir tüketim, ürünler ve yaşam biçimleri olmak üzere birbiriyle ilişkili olan iki boyuta ilişkin tanımlanabilir (Hertwich, 2002:2). Ürün boyutuna göre sürdürülebilir tüketim; geliştirilen ürünlerin, daha az doğal kaynak ve enerji kullanılarak, daha az atık oluşturacak, büyük ölçüde geridönüşebilecek veya geridönüşme de atıkları çevreye zararlı olmayacak, kullanımında en az doğal kaynak tüketimi gerektirecek, dayanıklı ve onarılabilecek biçimde üretilen ürünlerin tüketimidir. Sürdürülebilir yaşam biçimi ise, çevreyi öbür yaşam biçimlerine oranla daha az incitecek davranışları sergileyen ve toplumsal eşitsizliklere daha az bağlı olacak biçimde tüketim davranışlarının sergilenmesi sonucu oluşmaktadır (Hertwich, 2002,2).

Sürdürülebilir tüketim, gelişmiş ülkelerde en azından kullanılan doğal kaynakların azaltılması anlamına gelmektedir (Cooper, 2002:11). Daha az doğal kaynak ve enerji kullanımı ve daha az atık üretmek için, doğrusal ekonomiden dögüsel ekonomiye geçiş sağlanmalıdır.

STÜ, gelecek nesillerin yaşam standartlarından ödün vermeden, bugüne ait maddi yaşam standartları içinde yaşamayı öngörmekte; doğal kaynakların, çevresel sistem veya insan eylemleri ile korunmasına (veya yenilenemeyen kaynaklar için, yenilenebilir alternatiflerin bunların yerine konmasına yetecek ölçüde) olanak verecek ölçüde kullanımı ve aynı zamanda çevresel sistemlerin, kendi yaşama yeteneklerine zarar vermeden kabul edebileceği miktarda kirlenme veya atık üretimi anlamına gelmektedir (Peattie, 2001:131).

Tüketim ve üretimin salt azaltılması anlamına gelmeyen STÜ kavramı, yüksek verime sahip üretim teknoloji ve yöntemlerinin kullanımıyla, aynı miktarda üretim için daha az doğal kaynak ve enerji kullanımı ve daha az atık üretimi düşüncesine dayanmaktadır. Bu niteliği ile STÜ kavramı, sadece çevresel kaygılara değil, doğal kaynakların korunması, yoksullukla mücadele, endüstriyel verimlilik, ekonomik kalkınma, sağlık, eğitim ve yaşam kalitesi gibi pekçok farklı alana seslenen bir yaklaşımdır (Demirer, 2006:1).

Sürdürülebilir tüketim, bireylerin özel tüketim davranışlarında yapacakları politik ve çevreci tercihleri ile elde edecekleri ekolojik yurttaşlığın uygulanmasına ilişkin bir araçtır (Seyfang, 2005:292). Bu tanımdan anlaşılacağı gibi, tüketicilerin satın alma karar sürecinde ekolojik yurttaş gibi davranışlarıyla sürdürülebilir tüketime ulaşmak olasıdır.

Ekolojik yurttaşlık ise, günlük yaşantımızda yaptığımız davranışların (seçimlerin) öbürleri üzerindeki ekolojik etkilerini azaltmayı hesap eden ve nasıl yaşamamız gerektiğini sorgulayan bir kavramdır (Seyfang, 2005:291). Ekolojik yurttaşlık, ekolojik ayak izi düşüncesinden türetilmiştir. Ekolojik yurttaşlık, en az ekolojik ayak izi oluşturacak biçimde davranılması gerektiğini açıklamaktadır. Ekolojik yurttaşlık teriminin yanı sıra, Henderson ve Ikeda (2004) tarafından ilk kez öne sürülen ve Alexander (2004) tarafından geliştirilen “gezegen yurttaşlığı” kavramı gereği; sürdürülebilirlik amacına ulaşabilmek için, dünya üzerinde yaşayan her birey, içinde yaşadığı gezegendeki öbür bireylerle rekabet etmek yerine işbirliği yapmalıdır (Seyfang, 2006:394).

Sürdürülebilir tüketim, varolan tüketime alternatif olarak sunulmuş bir vizyondur. Bir başka deyişle, varolan tüketim davranışlarından sürdürülebilir tüketime doğru yaşanan her türlü iyileşme sürdürülebilir tüketim vizyonuna bizi biraz daha yakınlaştırmaktadır. Kimilerine göre ise, sürdürülebilir tüketim ütopyiktir(Dobers ve Strannegard, 2005:333). Ütopik deyim, “gerçekleştirilmesi imkânsız görünen tasarı ve düşünce” anlamında göz önüne alındığında; bu, sürdürülebilir tüketime hiçbir zaman ulaşamayacağı şeklinde yorumlanabilmektedir.

Sürdürülebilir tüketime ilişkin varolan tanımlara bakıldığında; bunların tüketimin ne olduğunu değil ne olması gerektiğini açıkladığı görülmektedir. Ayrıca, yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi; sürdürülebilir tüketim düşüncesi, gelecek kuşaklara daha iyi bir dünya bırakmayı amaçladığı için uzun erimli; ayrıca, tüm insanlığın katılımını gerektirdiği için de bütüncül bir yaklaşımdır. Üzerinde yaşadığımız dünyayı insan bedenine benzetirsek, bizler de bu bedenin farklı organlarında ya da dokularında yaşayan mikroorganizmalar olduğumuz söylenebilir. İnsan bedeninin herhangi bir organı, dokusu ya da hücresinde yaşanan işleyiş bozukluğu tüm sistemin işleyişini bozmakta ve sorun giderilemezse sonuç ölüm olmaktadır. Bu yüzden dünya üzerindeki tüm ülkelerin, işletmelerin ve halkların sürdürülebilir tüketim çabalarına girişmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle; sürdürülebilir tüketim, yalnızca zenginlerin ilgilenim gösterdikleri gereksiz bir konu değil, aksine dünya üzerinde yaşayan tüm ulusların katılımının gerektiği zorunlu bir süreçtir (SCR,2006:4).

Sürdürülebilir tüketim düşüncesi, hala çok net bir biçimde tanımlanamasa da, son yıllarda ulusal ve uluslararası alanlarda sıkça tartışılmakta olan bir konudur. Sürdürülebilir tüketim kavramı, 1992 yılında Rio’da düzenlenen Dünya Zirvesinin sürdürülebilir gelişme eylem planı çerçevesinde yer alan Gündem 21 belgesinde yer alarak literatüre girmiştir.⁵ Rio Zirvesi’nin sonucunda ise, “sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak ve insan eylemlerinin ekolojik çevreye karşı olumsuz etkilerini en aza indirmek için tüketim kalıplarını değiştirmek, insanoğlunun en büyük mücadelelerinden biridir” denilmektedir.

Sürdürülebilir gelişme paradigması, hem sürdürülebilir tüketimi hem de sürdürülebilir üretimi içermektedir. Çoğu kez, sürdürülebilir üretim ve tüketim eylemleri, sürdürülebilir tüketim kavramı altında birleştirilmektedir (McLaren, 2007:2). Sürdürülebilir üretim alanında kaynakların etkin kullanımı ve temiz üretim vb. gibi başarılı uygulamalara rastlansa da, sürdürülebilir tüketim alanında henüz çok az başarı sağlanmış görünmektedir (Veenhoven, 2004:1).

Aslında, dünyada var olan tüketimle ilgili birbirine zıt iki temel sorun bulunmaktadır. Bunlar; aşırı tüketim ve yetersiz tüketimdir (Clark, 2007:492). Bu yüzden, sürdürülebilir tüketim kavramı “gelişmiş ve “gelişmekte-az gelişmiş” ülkeler için farklı anlama gelmektedir (Cohen, 2010:3). Örneğin, dünyanın en zengin çeyreği, tüm tüketimin % 86’sını; en zengin çeyreği ise % 1.3’ünü gerçekleştirmektedir. Bu şekilde dünyanın bir bölümü tüm kaynakları kayıtsızca tüketirken, bir başka bölümü ise temel gereksinimlerini bile karşılayamamaktadır. İşte sürdürülebilir tüketim, dünya üzerindeki bu eşitsizliği gidermeyi amaçlamaktadır. Söz gelimi, bir Amerikalı bir Çinli ya da Hintlinin 20 katı, bir Bangladeşlinin 70 katı kadar tüketim yapmaktadır. Benzer biçimde; dünya üzerinde yaşayan herkesin İngilizler kadar tüketiyor olması durumunda üç dünyaya gereksinim olacağı sık sık dile getirilmektedir (SCR, 2006:4) Ülkeler arasındaki bu eşitsizlik aynı zamanda ülke içinde de yaşanmaktadır. 1970’den günümüze değin, küresel tüketim harcamaları her yıl ortalama % 3 artış göstermiştir (Clark, 2007:492). Küresel ölçekte her yıl tüketim düzeyi artış göstermesine karşın, bu artış herkesi kapsamamaktadır. Örneğin, 1973-1998 yılları arasında bir Afrikalının tüketim harcaması % 20 dolayında azalmıştır (Clark, 2007:493). Peki, aşırı tüketim kadar yetersiz tüketim de çevresel etkileri açısından sakıncalı mıdır? Bu soruya verilecek yanıt “evet”tir. Güneydoğu Asya’daki fakir balıkçılar siyanürle balık avlayarak denizaltı ekosistemini tehdit etmektedir. Aynı şekilde, Afrika’daki Sahra Çölü’nün güneyindeki fakir çiftçiler, pirinç yetiştirecek alan yaratmak için bölgedeki ağaçları yakmaktadır. Bu eylem, bölgedeki ezyon olasılığını yükseltmekte ve çölleşmeye yol açmakta; uzun dönemde ise yoksulluğu ve yoksunluğu oluşturmaktadır.

Dünyada gelişmiş ülkelerde yaşayanlar, çok sayıda seçeneğin ve buna bağlı olarak her türlü konforun sunulduğu bir tüketim toplumunda yaşamaktadırlar. Günümüz ekonomisinin asıl sorunu, insanların üzerinde yaşadığı, tüm kaynaklarını tüketerek hızla kirliliğe sürüklediği doğal çevrenin nasıl korunabileceği ve gelecek nesillere aktarılabilirliği. Bu savaşında tüketim eylemlerinin gerek doğrudan gerekse dolaylı rolleri bulunmaktadır. Bireyler

⁵ Küresel ekolojik çevrede sürekli artan bozulmanın başlıca nedeni, özellikle gelişmiş ülkelerde sürdürülemez üretim ve tüketim kalıplarının sergilenmesidir(BM, Gündem 21, Bölüm 4, 1992)

sergiledikleri tüketim davranışlarıyla, yaptıkları ürün tercihleriyle, doğal çevreye ister istemez zarar vermektedir. İşte sürdürülebilir tüketim düşüncesi, bu etkileri en az indirmeyi amaçlayan bir akımdır.

Günümüz tüketim toplumuna bakıldığında, tüketici egemenliğinin kutsal kabul edildiği ve tüketici seçiminin her zaman doğruymuş gibi varsayıldığı görülmektedir (Cooper, 2005:53). Bu bağlamda, tüketimin kısıtlanmasının savunulması, çoğunlukla kamu tartışmalarıyla sınırlı kalmıştır (Cooper, 2005:53). Reklam desteğiyle oluşturulan kültürel normlar, toplumsal etkiler; tüketicilerin eksik ve taraflı bilgilerinden yola çıkarak, tüketime ilişkin yanlış kararlar almalarına neden olmuştur. Bu yanlış, gıda, su, barınak gibi temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde bir tüketim tatminsizliğine yol açmıştır. Aslında tüketime yol açan bireyin genel gereksinimleri temel iki öğeden oluşmaktadır. Bunlar; işlevsel ve duygusal gereksinimlerdir (Casimir ve Dutilh, 2003:316). Bir başka deyişle, insanların bütün gereksinimlerinin hem işlevsel hem de duygusal yönü bulunmaktadır. İşlevsel ve duygusal gereksinimlerini gidererek, yalnızca bireysel yararı en yüksek düzeye getirmeyi değil, aynı zamanda toplumsal yararı da en yüksek düzeye getirecek bir tüketim anlayışını benimsemeleri gerekmektedir (Hansen ve Schrader, 1997:448). Bu bakış açısıyla; çevreci güdülerin insan refahını kısıtlayan bir etken olduğu düşünülse de, aslında var olan tüketim davranışları insan refahını tehdit etmektedir (Jackson ve Mark, 1999:439). Çünkü, yüksek düzeydeki tüketim, dünyanın geleceğine ilişkin tehdit niteliğindedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN KAPSAMI

Sürdürülebilir tüketim kavramına ilişkin tanımlara değinildikten sonra, sürdürülebilir tüketim hareketinin kuramsal çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir tüketim hareketine ilişkin önerilecek başlıca iki çözüm vardır (Fuchs ve Lorek, 2005:262; Schaefer ve Crane, 2005:78; Mont ve Plepys, 2008:2):

- Tüketim davranışlarını (sürdürülebilir tüketime doğru) değiştirmek,
- Tüketim düzeyini azaltmak.

İlk çözüm, çevreye daha duyarlı tüketim davranışları sergilenmesini, bir başka deyişle var olan tüketim davranışlarının daha sürdürülebilir bir biçime kavuşturulması gerektiğini belirtmektedir. Örneğin; daha az kaynak kullanılarak üretilen, tüketim aşamasında enerji gereksinimi daha az olan ve neredeyse tamamı geri dönüştürülebilir malzemeden yapılan ürünlerin tüketilmesi bu çözüme yönelik eylemleri açıklamaktadır.

İkinci çözüm ise toplam tüketim düzeyini azaltmaktır. Tüketim düzeyini azaltmak ya da tüketim düzeyindeki yüksek artış oranını düşürmenin başlıca iki yolu vardır (Schaefer ve Crane, 2005:78): Nüfus artış oranının düşmesi ve özellikle zengin ulusların gönüllü olarak tüketim miktarlarında düşüşe gitmesi. Tüketim düzeyini azaltmak, başta ulusal ekonomilerin işleyişini olumsuz yönde etkileyebileceğinden bu yönde gösterilen çabaların oldukça kısıtlı kaldığı görülmektedir. Ayrıca nüfus artış oranlarının azaltılması da oldukça güçtür. Dünyanın taşıma kapasitesi ve ekolojik ayak izi kavramları bu çözüm yolu için üretilen kavramlardır. Dünyanın taşıma kapasitesi, ekosistemlerin dengede almalarına izin verecek maksimum birey sayısını belirtmektedir. Ekolojik ayak izi ise, bir insanın atıklarının yok edilmesi de içinde olmak üzere, tüm gereksinimlerini karşılamak için kullandığı biyolojik alanı ölçmekte kullanılan bir araçtır. Bu kavramlara bağlı olarak, eğer tüm dünya Batı Avrupa ülkeleri ve ABD yurttaşları gibi tüketse birkaç dünyaya daha gereksinimimizin olacağı sıkça vurgulanmaktadır. Bu yüzden, sürdürülebilir tüketim olgusunun başarıya ulaşabilmesi için, özellikle yüksek düzeyde tüketime dayalı gelişmiş ülkelerin çevresel sorumlu tüketim davranışına geçmesi ve tüketim düzeylerini azaltması gerekmektedir (Schaefer ve Crane, 2005:78).

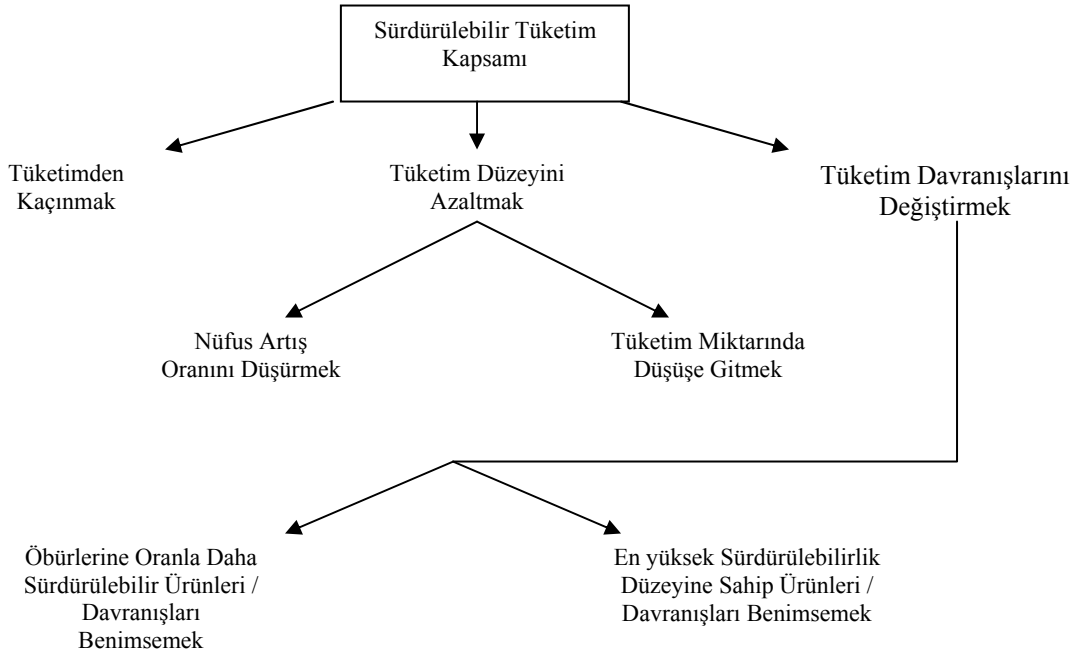
Sürdürülebilir tüketimin kapsamını ortaya koymaya yönelik yapılan başka bir çalışmada, sürdürülebilir bir bakış açısıyla insan gereksinimlerinin karşılanabilme yolları ortaya konmuştur. Buna göre, insan gereksinimleri şu dört şekilde karşılanabilmektedir (Hansen ve Schrader, 1997:459-460):

- Tüketimden kaçınarak
- Tüketimini niceliksel olarak azaltarak
- Öbürlerine oranla daha ekolojik olan ürünleri tüketerek
- Bir ürünün en az ekolojik etkisi olan çeşidini tüketerek

Tüketimden kaçınma, sürdürülebilirlik konusunda en hassas olan davranıştır. Yapılan çalışmalar, herhangi bir ürün satın almadan ya da kullanmadan, gereksinimleri tatmin etmenin, çevresel bağlamda en esaslı eylem olduğunu göstermektedir. Ancak bu davranış, tüketicinin elde edeceği yarardan yoksun kalması anlamına da gelmektedir. Ayrıca, gereksinimlerle sık sık karıştırılan ve gereksinimleri gideren objelere karşı olan “isteğin” yerine getirilmemesi sonucu tatminsizlik ortaya çıkmaktadır. Tüketimden kaçınma davranışına örnek vermek gerekirse; bir yerden bir yere gitme gereksinimini, otomobil kullanılmadan giderme yollarını gözden geçirme bu görüşe uyan bir davranıştır.

Tüketimi niceliksel olarak azaltma davranışı, tüketimden kaçınma davranışına göre daha az köklü değişiklikleri gerektirmektedir. Yine ulaşım gereksinimi ve otomobil kullanımı isteğinden örnek vermek gerekirse bu davranış, otomobille olabildiğince en yakın yerlere ve en az sıklıkta gitmek demektir.

Bir kimsenin gereksinimini gidermeye ilk iki çözüm uygun düşmüyorsa, o zaman bu gereksinimini öbürlerine oranla daha az ekolojik etkileri olan ürünleri tüketerek gerçekleştirmesi olasıdır. Bu davranış, sürdürülebilir ürünlere yönelmesi anlamına gelmektedir. Burada da ulaşım gereksinimi örnek olarak verilirse; bu gereksinimin otomobile paylaşımı, toplu taşıma araçlarını tercih etme ve bisiklet kullanma vb. davranışlarla giderilmesidir. Örneğin, kent içi ulaşımında Japonların % 92’si, Batı Avrupalıların 10’u, Kanadalıların % 7’si ve Amerikalıların ise yalnızca % 2’sinin toplu taşıma araçlarını kullanmaktadırlar (Sawin, 2004:32).

Şekil.1 Sürdürülebilir Tüketim Düşüncesinin Kapsamı

Kaynak: Fuchs ve Lorek, 2005:262; Schaefer ve Crane, 2005:78; Mont ve Plepys, 2008:2; Hansen ve Schrader, 1997:459-460.

Sürdürülebilirlik bakış açısıyla, gereksinimleri gidermenin en son yolu bir ürünün en az ekolojik etkisi olan çeşidini tüketilmesidir. Eğer bir gereksinimin giderilmesinde tüketimin azaltılması veya öbürlerine oranla daha az ekolojik etkileri olan ürünleri tüketilmesi uygun düşmüyorsa, bu davranış yerine getirilerek söz konusu gereksinim karşılanabilmektedir. Daha önceki davranışlarda örnek olarak verilen ulaşım gereksinimi ve otomobil isteğine geri dönülecek olursa, kullanılan otomobilin yakıt sarfiyatı ve atık salınım değerleri göz önüne alınarak, söz gelimi melez (hybrid) modellerinin tercih edilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir tüketim her ne kadar farklı şekillerde tanımlansa da, hangi eylemlerin sürdürülebilir tüketim kapsamına gireceği tartışılmaktadır. Bu tartışmaya yönelik olarak sürdürülebilir tüketim denildiğinde başlıca iki tür tüketimden söz edilmektedir. Bunlar, doğrudan doğal kaynak tüketimi (su, fosil yakıtlar ve enerji kaynakları) ve endüstriyel ürün tüketimidir. Ürün tüketimi, mal tüketiminin yanında hizmet tüketimini de kapsamaktadır. Başka bir sınıflandırmaya göre, sürdürülebilir tüketim üçe ayrılmaktadır (Veenhoven, 2004:3):

- Daha az tüketim,
- Çevreye dost tüketim,
- Geleneklere bağlı tüketim.

Daha az tüketim, varolan tüketim düzeyinin öncelikle önemli ölçüde düşürülmesi anlamına gelmektedir. Çevreye dost tüketim, çöpe atma yerine geridönüşüme yönlendirme eyleminde olduğu gibi varolan tüketim davranışlarının çevreye zarar vermeyen bir biçime dönüştürülmesini açıklamaktadır. Geleneklere bağlı tüketim ise, yerel mağazalardan satın alma eski moda ve geleneksel yollarla üretilmiş ürünlerin tercih edilmesi demektir. Geleneklere bağlı tüketime örnek olarak şunlar verilebilir:

- Büyükannelerin mutfağında yer almayan mikrodalga fırınların tercih edilmemesi
- Yerel satış noktalarını tercih etme
- Küçük ölçekli satış noktalarını tercih etme
- Hazır çorba satın alma yerine evde kendi çorbasını kendi hazırlama

Yine bir başka sınıflandırmaya göre ise; sürdürülebilir tüketim, zayıf ve güçlü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Fuchs ve Lorek, 2005:262). Zayıf sürdürülebilirlik, yolculuk amacıyla kullanılan otomobilin benzerlerine oranla daha az yakıt tüketimi olması ve bu yüzden çevreye daha az zararlı olması iken, güçlü sürdürülebilir tüketim ise yolculuklarda otomobil yerine treni tercih etmek ya da otomobille daha yakın mesafelere ve daha az sıklıkta yolculuk yapmak olarak açıklanabilir. Gıda tüketiminden bir örnek vermek gerekirse, zayıf sürdürülebilir tüketim çevresel zararı azaltılmış gıdaların tüketilmesi iken, güçlü sürdürülebilir tüketim et tüketimini azaltmaktır. Bu örnekler, güçlü sürdürülebilir tüketimin var olan tüketim davranışlarımıza daha köklü değişiklikler getirerek ulaşılabileceğini göstermektedir. Politik alandaki tartışmalarda zayıf sürdürülebilir tüketime rastlanmakla beraber, güçlü sürdürülebilir tüketim üzerinde neredeyse hiç durulmamaktadır.

Uzun vadede çevreyi koruma ve yoksulluğu ortadan kaldırma vb. konularda sağlanacak başarı, sürdürülebilir üretim ve tüketimin gerçekleştirilmesine bağlıdır (Barber, 2007:500). Geleceğimiz, bu hedefe ulaşıp ulaşılamayacağına ve de ne şekilde ulaşılacağına bağlıdır.

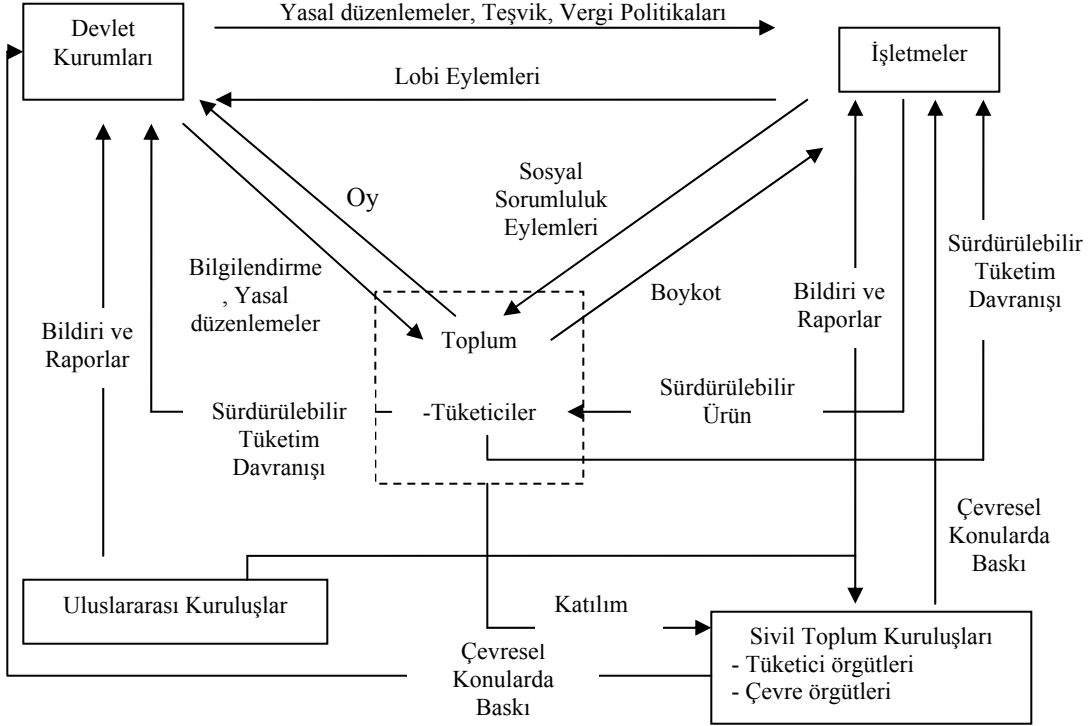
Buraya kadar değinilen çalışmalar doğrultusunda, sürdürülebilir tüketim düşüncesinin kapsamı şekil 1’de yer almaktadır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN PAYDAŞLARI

Sürdürülebilir tüketim hareketinin yaygınlaşması için, bu hareketi oluşturabilecek veya sürece destek olacak paydaşların eylemlerine gereksinim duyulmaktadır. Mont ve Plepys’e göre Sürdürülebilir tüketimin paydaşları şunlardır (Mont ve Plepys, 2008:4-5):

- İşletmeler,
- Hükümetler,
- Tüketiciler,
- Uluslararası kuruluşlar,
- Sivil toplum kuruluşları.

Sürdürülebilir tüketimin paydaşları ve bunlar arasındaki etkileşimler şekil 2’de yer almaktadır.

Şekil 2. Sürdürülebilir Tüketimin Başlıca Paydaşları

Kaynak: Michaelis, 2003:916'den uyarlanmıştır.

Bu paydaşlar içinde en etkin çalışmaları uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği görülmektedir (Mont ve Plepys, 2008:4). Thogersen (2005)'e göre ise, sürdürülebilirliği sağlayan başlıca aktörler tüketiciler, işletmeler ve devlettir (Thogersen, 2005:144).

Şekil 2'de işletmeler başlığı altında üretici işletmelerin yanı sıra, tedarik zincirinde yer alan tüm işletmelerin bu sürecin içerisinde yer aldığı gözden kaçırılmamalıdır. Söz gelimi, dağıtım kanalında yer alan perakendecilerin hem var olan satışlarını sürdürme istekleri hem de sürdürülebilirliğe destek olma hevesleri çelişiyor gibi görünse de, bu iki isteği uyumlaştıran çözümlerin bulunması gerekmektedir (Knight, 2004:113). Çünkü, sürdürülebilirlik geniş kapsamlı bir olgudur ve tüm paydaşların eylemlerini bu amaca yönelik olarak düzenlemeleri gerekmektedir.

İşletmeler, sürdürülebilir işletme vizyonu oluşturma, sürdürülebilir üretim eylemlerine yönelme, yaşam döngüsü analizi yapma, çevresel etiketleme, genişletilmiş üretici sorumluluğunu üstlenme ve sürdürülebilir tasarım eylemleriyle sürdürülebilir tüketim sürecine destek olmaktadır.

Devlet, yasal düzenlemeler yapma, teşvik politikalarını gözden geçirme ve toplumu bilinçlendirmeye dayalı eğitim kampanyalarına ağırlık verme gibi eylemleriyle sürdürülebilir tüketim düşüncesinin başarıya ulaşmasına katkı sağlamaktadır.

Uluslararası örgütler, sürdürülebilir tüketim düşüncesinin tüm dünyada yaygınlaşmasını sağlamak ve gelişmeleri izlemek üzere, AB ve BM gibi üst düzey kuruluşların önderliğinde düzenlenen toplantılar yoluyla; LOHAS, GAP ve Yeni Rüya Merkezi gibi girişimlerle ya da Çevresel Performans Endeksi çalışmalarıyla, sürdürülebilir tüketim düşüncesine destek olmaktadır.

Bireyler, sürdürülebilir tüketim davranışlarını sergileyen tüketiciler olarak sürdürülebilir tüketim düşüncesinin başarıya ulaşmasında oldukça önemli bir role sahiptir. Ancak, tek başlarına istenen sürdürülebilir tüketim davranışlarını sergilemede belli ölçüde yetersiz olduklarını, çünkü öbür paydaşların bunların davranışlarını belirli ölçüde şekillendirdiğini söylemek olasıdır. Benzer biçimde, bireyler de davranışlarıyla işletmeleri ve kamu yönetiminin davranışlarını etkileyebilmektedir.

Bireyler, tüketim davranışlarını sürdürülebilir bir biçime dönüştürerek sürdürülebilir tüketim düşüncesine katkı sağlamaktadırlar. Gelişmiş ülkelerdeki çevresel sorunların %30 ile %40'ının bireysel tüketim davranışlarından kaynaklandığı (Hirschl vd., 2003:873) düşünüldüğünde, bireysel tüketim davranışlarının çevre sorunları üzerinde ne denli etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Toplumunu oluşturan bireylerin tüketim davranışları, doğrudan doğal kaynakların (kömür, petrol, doğalgaz vb.) tüketilmesi veya ürünlerin tüketilmesi ile dolaylı olarak doğal kaynakların tüketilmesine ve ekolojik çevrenin bozulmasına neden olmaktadır (Munksgaard vd., 2002:171). Söz gelimi, enerji tüketiminin % 70-80'i kişisel tüketim davranışlarından veya ürünlerin kişisel tüketime yönlendirilmesi (tedarik-üretim-dağıtım) sürecinde harcanmaktadır (Moll vd., 2005:260). Bu yüzden, sürdürülebilir tüketimi açıklamada bireysel tüketim davranışları irdelenmektedir.

Sürdürülebilir tüketim davranışlarının en önemli paydaşlarından biri sivil toplum kuruluşlarıdır. Dünya üzerinde pek çok sivil toplum kuruluşu sürdürülebilir tüketim davranışlarının tüm dünyaya bir virüs gibi yayılması için yoğun çaba göstermektedir. Bunlara LOHAS (Lifestyles of Health and Sustainability-Sağlıklı ve Sürdürülebilir Yaşam Biçimleri), Küresel Eylem Planı (GAP-Global Action Plan) ve Yeni Rüya Merkezi (New Dream Center) örnek olarak verilebilir.

LOHAS grubuna katılan bireyler, daha sürdürülebilir tüketim davranışları sergileme konusunda güdülenmektedir. Bu girişimin Almanya'daki örneği utopia.de İnternet sitesinin kurulmasıyla yaratılmıştır. Bu sitenin ve dolayısıyla LOHAS sisteminin üyeleri; çatılara kurulacak güneş pilleri, cilt bakımı için doğal kozmetik ürünlerin kullanımı ve doğaya en az zarar vererek nasıl bir kayak tatili yapılabileceği üzerine aralarında tartışmaktadırlar (Rauner, 2008:5).

Küresel Eylem Planı (GAP-Global Action Plan), insanları daha sürdürülebilir biçimde yaşamaları için destek sunan bir plandır. Bu planın bir parçası olan Hanehalkı Eko-Takım (Household EcoTeam), tüketim davranışlarının çevresel etkilerinin azaltılması ve daha fazla para biriktirebilmeleri için bilgilendirmektedir⁶. Bu program, sürdürülebilir tüketim davranışının çevresel güdülerin yanında öbür güdülerin etkisiyle de ortaya çıkabileceğine ilişkin görüşü desteklemektedir.

Bir diğer örnek Yeni Rüya Merkezi (New Dream Center) oluşumudur. Görevini, “Amerikalı’ların yaşam kalitelerini arttırma ve toplumsal adaleti destekleyecek biçimde sorumlu tüketim davranışlarını sergilemelerine yardım etmek” olarak belirten Yeni Rüya Merkezi’nin bu görevini yerine getirmek için uyguladığı program ve kampanyalar şunlardır⁷:

- Şişelenmiş su tüketiminden vazgeçirme Kampanyası,
- Karbon Bilinçli Tüketici (C3-Carbon Conscious Consumer) programı,
- Bilinçli Tüketici Pazarı,
- Sorumlu Satınalma Ağı,
- Alternatif Armağan Bürosu,
- “Yeni Rüya Toplumu ve Yoksul Kimselere Tıbbi Yardım” kampanyası,
- Çocuklar ve Ticari Güdüler (Pazarlama ve çocuklar)
- Sadeleştirilmiş Tatiller
- Reklam Amaçlı E-Postalardan Bağımsızlığımı İlan Etme
- Akıntıyı Tersine Çevirme: Gezegenimiz için Dokuz Eylem.

⁶ <http://www.globalactionplan.com/node/109> 21.08.2008.

⁷ <http://www.newdream.org/about/campaigns.php> 21.11.2008.

Yeni Rüya Merkezi'nin uygulamaya koyduğu programlardan "Akıntıyı Tersine Çevirme" programında gezegenimizin geleceğini düşünerek yapılması gereken dokuz eylem tanımlanmıştır. Bunlar⁸:

- Yürüyün, bisiklete binin, arabanızı paylaşın ama daha az araba kullanın,
- Daha az et yiyein,
- Çevreye daha dost olan deniz ürünlerini yiyein,
- Reklam amaçlı elektronik postaların etkisinden kurtulun,
- Enerji tasarruflu ampülleri kullanın,
- Yazın donmayı bırakın (klima kullanmayın),
- Kışın terlemeyi bırakın (ısıtıcının ayarını düşürün),
- Böcek ilacı kullanmayı bırakın,
- Evdeki su tüketiminizi azaltın.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN EKSİKLİKLERİ

Sürdürülebilir gelişme paradigması, hem sürdürülebilir tüketimi hem de sürdürülebilir üretimi içermektedir. Çoğu kez, sürdürülebilir üretim ve tüketim eylemleri, sürdürülebilir tüketim kavramı altında birleştirilmektedir (McLaren, 2007:2). Sürdürülebilir üretim alanında kaynakların etkin kullanımı ve temiz üretim vb. gibi başarılı uygulamalara rastlansa da, sürdürülebilir tüketim alanında henüz çok az başarı sağlanmış görünmektedir (Veenhoven, 2004:1).

Sürdürülebilir tüketim düşüncesinin ülkemizdeki durumuna bakıldığında ise, sürdürülebilir tüketim çatısı altında yer alan çalışmaların çok sınırlı düzeyde bilindiği ve uygulandığı görülmektedir. Söz gelimi TÜBİTAK'ın Vizyon 2023 projesi kapsamında hazırladığı Enerji ve Çevre Teknolojileri stratejisi raporunda; temiz üretim teknolojileri, atık miktarının azaltılması, atıkların olabildiğince geri kazanımı ve atıkların en uygun ve ekonomik yollarla çevreye zarar vermeyecek şekilde giderilmesi konularına vurgu yapılmaktadır⁹. Bunun gibi girişimler olsa da, genelde yapılan çalışmaların temiz üretim ve enerji verimliliği alanlarına yönelik olduğu; sürdürülebilir tüketim konusunda kapsamlı bir çalışma yapılmadığı gözlenmektedir.

Günümüz tüketicileri, makro pazarlama kavrayışlarına sahip oldukları ve nesneleri doğanın ürünleri olarak gördükleri takdirde sürdürülebilir tüketim düşüncesi sürecektir (Dolan, 2002:172). Ancak, sürdürülebilir tüketim düşüncesinin eksik noktalarının tamamlanması gerekmektedir. Bunlardan kimileri şöyledir:

- Sürdürülebilir üretimin kirliliği en aza indirmeye yönündeki açık hedefine karşın, uluslararası ve kuşaklar arası eşitlik ve en önemlisi bireysel yaşam biçimine ilişkin uygulamalarının netleştirilememesinden ötürü, sürdürülebilir tüketimin esas hedefi belirsiz kalmaktadır (Salzman, 2007:1255)
- Bu düşüncüyü harekete geçirme sürecinde etkin bir biçimde yer alanlar da içinde olmak üzere, nüfusun sadece küçük bir bölümü kendisini resmen bu hareketin bir parçası olarak tanımlamaktadır (Barber, 2007:500).
- Sürdürülebilir tüketimin oldukça kesin varsayımları, akılcı birey ve onun gereksinim ve isteklerini merkez almakta ve bireyler arasındaki ilişkileri oluşturan tüketim uygulamalarının önemini ihmal etmektedir (Dolan, 2002:170).

Bu ve buna benzer eksik noktalar tamamlandığında, yüzyılın en önemli fakat bir o kadar az bilinen toplumsal hareketlerinden biri olan sürdürülebilir tüketim hareketi istenen yönde ilerleme sağlayacaktır. Bu ilerlemeyi sağlamanın yaşamsal önem taşıdığı göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kısaca sürdürülebilir tüketim, dünyanın kaynaklarının sürdürülebilirlik sınırları içerisinde kullanılmasını temel alan ve doğal yaşama verilen zararı en aza indiren yolları arayan tüketim biçimidir. Bu çalışmada açıklanmaya çalışılan sürdürülebilir tüketim ve sürdürülebilir tüketim davranışı, çamaşır yıkamada, çevreye daha az zarar veren deterjanların kullanılması ya da su tasarrufu sağlamak yerine su ve deterjanın kullanılmadığı daha radikal çözümlerin bulunmasına odaklı bir yaklaşımdır. Bu özelliğiyle, daha önce ortaya atılan çevreci tüketim davranışlarından ayrılmaktadır.

⁸ <http://www.newdream.org/ttt/index.php> 21.08.2008

⁹ <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/stratejiteknoloji/enerji-cevre.pdf> 20.10.2007

Sürdürülebilir tüketim denildiğinde, öncelikle doğal kaynak tüketiminde tasarruf yapmaya yönelik davranışlar akla gelmektedir. Örneğin:

- Petrol tüketiminde tasarruf yapmaya yönelik davranışlar (kısa mesafeli yolculukları kendi özel arabasıyla yapmak yerine, yürüme, bisiklete binme ya da toplu taşıma araçlarını kullanma, uzun seyahatlerde özel araç ya da uçak yerine trenleri tercih etme, kendi aracını kullanacaksa yakıt sarfiyatı az olan araçları tercih etme ve yolda düşük hızda aracı sürme)
- Doğalgaz tüketiminde tasarruf yapmaya yönelik davranışlar (oda sıcaklığını kışın 20 C'nin altında tutma, üşüdüğünde ısıtıcının ayarını yükseltmek yerine üzerine kazak ya da süeter giyme, gece yatarken ya da evden çıkarken ısı ayarını kısma, evi çok sık havalandırmama)
- Elektrik tüketiminde tasarruf yapmaya yönelik davranışlar (herhangi bir odadan çıkarken odanın ışıklarını kapama, enerji tasarruflu ampulleri ve ev aletlerini kullanma, çok kirli olmayan giysileri kısa programlarda yıkama, çamaşır ve bulaşık makinesini tam dolana tek çalıştırmama)
- Su tüketiminde tasarruf yapmaya yönelik davranışlar (küveti doldurma veya banyo yapma yerine kısa duşları tercih etme, çok sık duş almama, sıcak su çeşmesini açtığı anda su ısınana kadar akacak olan suyun boşa akmaması için onu başka amaçlarla kullanma, dişlerini fırçalarken, ellerini sabunlarken ya da traş olurken musluğu kapalı tutma, su tasarrufu sağlayan duş başlıkları ve muslukları kullanma)

Bireylerin doğrudan doğal kaynak tüketimleri göz önüne alınırken çoğu kez dolaylı kaynak kullanımının gözden kaçırıldığı görülmektedir. Oysa dolaylı kaynak kullanımı, en az doğrudan kaynak kullanımı kadar önemlidir. Örneğin, bilindiği gibi stand-by tüketimi, elektronik cihazların fişlerinin çekilmemesi ya da cihaz düğmesinden kapatılması yerine kumanda ile bekleme durumunda bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Elektronik cihazların bekleme durumunda bırakılmasıyla aslında su, doğalgaz, kömür ya da petrol kaynakları da dolaylı olarak tüketilmektedir. Çünkü elektriğin üretilmesinde söz konusu kaynaklar kullanılmaktadır. Benzer biçimde toplu taşıma araçlarını tercih etmek yerine kendi arabasıyla kısa mesafeli yolculuklar yapan bir birey petrol kaynaklarını tüketmenin yanı sıra dolaylı olarak su kaynaklarını da tüketmektedir. Çünkü bir litre benzinin üretilmesi için 18 litre su harcanmaktadır. Bunun yanında, satın alınan her bir endüstriyel ürünle birey, aslında doğal kaynaklara ilişkin tüketim tercihi yapmaktadır. Çünkü üretimi, kullanımı ve kullanım sonucu oluşan atıklarıyla her bir endüstriyel ürünün enerji yüküdür.

Tüketicilerin doğrudan kaynak tüketimlerinin yanında, bir ürün satın alma kararı sürecinde yapacakları tercihlerle sürdürülebilir tüketim davranışının ortaya çıkması söz konusudur. Organik, uzun ömürlü, geridönüşümlü, enerji tasarrufu sağlayan, ekolojik etiketli, yerel üretilmiş ve ikinci el ürünler, tüketicilerin yapacakları tercihlere örnek olabilir. Bu tercihlerin yanında bireylerin belli ürünleri kullanmama, satın alma yerine kiralama, belli ürünleri paylaşma, belli ürünlerin kullanımını kısma, onarma-onartma, kullanım sonucu atıkları değerlendirme vb. gibi davranışlarıyla da sürdürülebilir tüketimi desteklemeleri mümkündür.

Organik tarımla üretilen organik ürünlerin tercih edilmesi, su kaynaklarının ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve erezyonun önlenmesini sağlayarak bir bakıma küresel ısınmaya karşı bir eylem niteliğinde olacaktır. Tek kullanımlık ürünler yerine uzun ömürlü ürünlerin kullanımı, daha fazla ürün üretimini engelleyerek doğal kaynak kullanımını düşürecektir. Geri dönüşümlü ürünlerin tercih edilmesi, işletmeleri geridönüşümlü içerik oluşturmaya sevk ederek, makro ölçekte ülkenin enerji tüketimini düşürecektir. Bireylerin belli başlı ürünleri satın alma yerine hizmet satın alması kaynakların etkin kullanımını sağladığından kaynak tasarrufu sağlayacaktır. Örneğin araba satın almak yerine araç kiralama şirketlerinden araç kiralama hizmetinin satın alınması bu duruma örnek olarak verilebilir. Satın almasız bir başka çözüm de gereksinim duyulan ürünlerin belli bir topluluk tarafından paylaşılmasıdır. Örneğin bir apartman, bir sokak ya da bir köyün halı yıkama makinesi satın almak yerine bir tane alıp onu sırayla kullanmaları kaynak tasarrufu sağlamaktadır.

Bireylerin dış macunu, margarin, şampuan vb. gibi ürünlerin kullanımını kısarak kaynak tasarrufu yapmaları mümkündür. Bunun dışında; her geçen gün tüm reklam araçlarında “eskiyi getirin yeniyi götürün” sloganıyla insanları kullandıkları ürünleri yenilemeye davet eden dürtülere karşı durarak, bireyin kullandığı ürünü onarıp ya da onartıp kullanmaya devam etmesi de sürdürülebilir tüketimin diğer bir boyutudur. Böyle bir davranış topluma yaygınlaşması, işletmelerin ürettikleri ürün miktarını etkileyecek, bu da işletmelerin kullandıkları her türlü kaynağın (hammadde, su, enerji vb.) azalmasıyla sonuçlanacaktır.

Sonuç olarak, sürdürülebilir tüketim –zor da olsa- bir bakıma geçmişteki yaşantılarımıza geri dönmeyi önermektedir. Bundan 30-40 yıl önce, günümüzde bir iki kişinin yaşadığı geniş evlerin yerine çok sayıda kişiyle, klimaya gereksinim duymayan ahşap ve küçük hacimli evlerde bir arada yaşayan bireylerin, alışverişte mağazaların ya da pazarcılarının verdiği poşetler yerine kendi pazar çantalarını kullanmaları, lekeyi kolayca çıkaran kimyasal içerikli temizleyicilerin (yeterince yaygın olmaması yüzünden) yerine lekenin üzerini dakikalarca ovalamaları, kullanılmış peynir tenekelerini, okunmuş gazeteleri, cam kavanozları atmak yerine başka amaçlarla değerlendirmeleri, kova ve tasla yıkanmaları, alaturka WC’leri ve arap sabunlarını kullanmaları, birbirinin eski eşyalarını (giysi, mobilya vb.) kullanarak daha az endüstriyel ürün tüketimine odaklı mütevazı bir yaşam sürmeleri, günümüze göre olumsuz ekolojik etkileri oldukça az olan bir yaşam biçimidir. Geçmişle günümüz arasındaki tek fark, geçmişte zorunluluk olarak seçilen yaşam biçiminin, günümüzde isteğe bağlı olarak tercih edilmesinin sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

- BARBER, J. (2007). “Mapping the Movement to Achieve Sustainable Production and Consumption in North America”, *Journal of Cleaner Production*, No.15.
- CASIMIR, G., DUTILH, C. (2003). “Sustainability: A Gender Studies Perspective”, *International Journal of Consumer Studies*, Vol.27, No.4.
- CLARK, G. (2007). “Evolution of the Global Sustainable Consumption and Production Policy and the United Nations Environment Programme’s (UNEP) Supporting Activities”, *Journal of Cleaner Production*, No.15.
- COHEN, B. (2010). “A Guidance Framework for Mainstreaming Resource Efficiency and Sustainable Consumption and Production in a Developing Country Context”, *Environment, Development and Sustainability*.
- COOPER, T. (2005). “Slower Consumption”, *Journal of Industrial Ecology*, Vol.9, No.1-2.
- COOPER, T. (2002). “Durable Consumption: Reflections on Product Life Cycles and The Throwaway Society”, *Life-Cycle Approaches to Sustainable Consumption Workshop Proceedings Interim Report*, International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, Austria.
- DEMİRER, G.N. (2006). “Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim: Türkiye Yolun Neresinde?”, AB Katılım Sürecinde Türkiye İçin Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Yaklaşımları, REC Türkiye, İstanbul.
- DOBERS, P., STRANNEGARD, L. (2005). “Design, Lifestyles and Sustainability. Aesthetic Consumption in a World of Abundance”, *Business Strategy and Environment*, No.14.
- DOLAN, P. (2002). “The Sustainability of Sustainable Consumption”, *Journal of Macromarketing*, Vol.22, No.2.
- FUCHS, D.A., LOREK, S. (2005). “Sustainable Consumption Governance: A History of Promises and Failures”, *Journal of Consumer Policy*, No.28.
- HANSEN, U., SCHRADER, U. (1997). “A Modern Model of Consumption for a Sustainable Society”, *Journal of Consumer Policy*, Vol.20, No.4.
- HERTWICH, E. (2002). “Life-Cycle Approaches to Sustainable Consumption”, *Workshop Proceedings Interim Report*, International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, Austria.
- HIRSCHL, B., KONRAD, W., SCHOLL, G. (2003). “New Concepts in Product Use for Sustainable Consumption”, *Journal of Cleaner Production*, No.11.
- JACKSON, T., MARKS, N. (1999). “Consumption, Sustainable Welfare and Human Needs – With Reference to UK Expenditure Patterns Between 1954 and 1994”, *Ecological Economics*, No.28.
- KNIGHT, A. (2004). “Sustainable Consumption: The Retailing Paradox”, *Consumer Policy Review*, Vol.14, No.4.
- KONG, N. vd. (2002). “Moving Business/Industry Towards Sustainable Consumption: The Role of NGOs”, *European Management Journal*, Vol.20, No.2.
- MCLAREN, S. J. (2007). “Defining a Role for Sustainable Consumption Initiatives In New Zealand”, 2nd International Conference on Sustainability Engineering and Science, Auckland, NZ.

<http://www.nzsses.auckland.ac.nz/conference/2007/papers/McLAREN%20Sustainable%20Consumption%20Paper%20Submitted3.pdf> (12.06.2007).

- MICHAELIS, L. (2003). "The Role of Business in Sustainable Consumption", *Journal of Cleaner Production*, No.11.
- MOLL, H.C. vd., (2005). "Pursuing More Sustainable Consumption by Analyzing Household Metabolism in European Countries and Cities", *Journal of Industrial Ecology*, Vol.9, No.1-2.
- MONT, O., PLEPYS, A. (2008). "Sustainable Consumption Progress: Should We Be Proud or Alarmed?", *Journal of Cleaner Production*, Vol.16, No.4.
- MORTENSEN, L. F. (2006). "Sustainable Household Consumption in Europe?", *Consumer Policy Review*, Vol.16, No.4.
- MUNKSGAARD, J., WIER, M., vd., (2002). "Indicators for the Environmental Pressure of Consumption", *Life-Cycle Approaches to Sustainable Consumption Workshop Proceedings Interim Report*, International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, Austria.
- PAAVOLA, J. (2001). "Towards Sustainable Consumption: Economics And Ethical Concerns For The Environment In Consumer Choices", *Review Of Social Economy*, Vol. 59, No. 2.
- PEATTIE, K. (2001). "Towards Sustainability: The Third Age of Green Marketing", *The Marketing Review*, No.2.
- PRINCEN, T., MANIATES, M., CONCA, K. (2002). *Confronting Consumption*, The MIT Press, Massachusetts.
- RAUNER, M. (2008). "Vicdan Rahatlığıyla Tüketim –Lohaşçılar Çevre Bilinciyle Yaşıyor", *Deutschland Magazine*, No.4.
- SALZMAN, J. (2007). "Sustainable Consumption and the Law", *Environmental Law*, No.27.
- SAWIN, J. L. (2004). "Enerji Seçimlerini Daha İyi Yapmak", Ed. Assadourian vd., (çev. Ayşe Başçı Sander), *Dünyanın Durumu 2004*, Worldwatch Enstitüsü-TEMA Vakfı, İstanbul.
- SCHAEFER A., CRANE A. (2005). "Addressing Sustainability and Consumption", *Journal of Macromarketing*, Vol.25, No.1.
- SEYFANG, G. (2004). "Consuming Values and Contested Cultures: A Critical Analysis of the UK Strategy for Sustainable Consumption and Production", *Review of Social Economy*, Vol.62, No.3.
- SEYFANG, G. (2005). "Shopping for Sustainability: Can Sustainable Consumption Promote Ecological Citizenship?", *Environmental Politics*, Vol.14, No.2.
- SEYFANG, G. (2006). "Ecological Citizenship and Sustainable Consumption: Examining Local Organic Food Network", *Journal of Rural Studies*, No.22.
- THOGERSEN, J. (2005). "How May Consumer Policy Empower Consumers for Sustainable Lifestyles?", *Journal of Consumer Policy*, No.28.
- VEENHOVEN, R. (2004). "Sustainable Consumption and Happiness, Driving Forces and Barriers to Sustainable Consumption", *International Workshop*, University of Leeds.
- <http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub2000s/2004d-full.pdf> (16.06.2007).
- WILLIAMS, K., DAIR, C. (2007). "A Framework of Sustainable Behaviours that Can Be Enabled Through the Design of Neighbourhood-Scale Developments", *Sustainable Development*, No.15.
- _____, (2003). *Changing Patterns: UK Government Framework for Sustainable Consumption and Production*, DEFRA, London.
- _____, (2006). *I Will If You Will*, SCR (Sustainable Consumption Roundtable), England.
- www.sd-commission.org.uk/publications/downloads/I_Will_If_You_Will.pdf (20.07.2007).